

**Els mestres públics a Catalunya:
converses, autogestió i formació
(1903-1936)**

Agustí Corominas

R O S^A
S E N
S A T

**Els mestres públics a Catalunya:
converses, autogestió i formació
(1903-1936)**

Agustí Corominas

**Els mestres públics a Catalunya:
converses, autogestió i formació
(1903-1936)**

Agustí Corominas

R O S
S E N
S A T

Edició: Joan Portell Rifa
Secretària: Mercè Marlès
Maquetació: Concepció Riera
Amb la col·laboració de Salomó Marquès i Maria Lucchetti

© Autor: Agustí Corominas
© Per aquesta edició: Associació de Mestres Rosa Sensat, 2014
Av. de les Drassanes, 3. 08001 Barcelona

Imprès a Romanyà-Valls
Verdaguer, s/n. 08786 Capellades (Barcelona)
Dipòsit legal: B 15770-2014
ISBN: 978-84-942731-0-0

■ ÍNDEX

Introducció	9
Capítol 1. Gestació de les converses	13
Capítol 2. Les converses s'estenen arreu de Catalunya	21
Capítol 3. Les converses arriben a Barcelona	25
Capítol 4. Interès pel que passa a l'estranger	31
Capítol 5. Aspectes ideològics	35
Capítol 6. Els mestres públics catalans i la Mancomunitat de Catalunya	39
Capítol 7. Les escoles d'estiu de la República: la represa de l'esperit de 1922	51

L'estiu de 1914 –ara fa justament 100 anys–, la Diputació de Barcelona va organitzar la primera Escola d'Estiu per a mestres; l'estiu següent seria ja la Mancomunitat de Catalunya (que aplegava les Diputacions de les quatre províncies catalanes) qui organitzaria la segona.

Aquesta és la història oficial, que sovint deixa en un segon terme que les primeres Escoles d'Estiu reals s'esdevingueren (amb noms diversos) els anys 1903 i 1904 per iniciativa dels mateixos mestres de les escoles públiques, al marge de les administracions, sense altres recursos que els que hi esmerçaren els participants i sense cap tipus de certificació. Una història oficial que sol oblidar també que les primeres Escoles d'Estiu oficials es van organitzar d'esquenes, sinó en contra, de les organitzacions dels mestres públics catalans, de manera que la confluència entre la iniciativa de base i la institucional no es donaria, almenys parcialment, fins a l'Escola d'Estiu de 1922 i, més endavant, ja d'una manera molt més evident i efectiva, durant els anys de la II República, fins al 1936.

Aquest opuscle vol fer memòria d'aquesta història, original i pionera, de formació permanent dels mestres, de desenvolupament professional autogestionat, no exempta, però, de contradiccions i de conflictes, per reivindicar-la com a pròpia i necessària, per infondre nova saba, un nou sentit, a l'educació catalana en aquests temps d'incertesa i alhora d'esperança, i per fer front als nous dirigismes amb iniciatives i projectes autònoms i lliures.

ASSOCIACIÓ DE MESTRES ROSA SENSAT
Estiu de 2014

■ INTRODUCCIÓ

Un dels aspectes més sorprenents i singulars de la renovació pedagògica a Catalunya és el compromís dels mateixos mestres, sovint en circumstàncies difícils, per oferir als infants una escola de màxima qualitat. Els mestres renovadors catalans sovint s'han trobat, s'han organitzat, han treballat dins i fora dels seus horaris laborals perquè l'escola del nostre país fos la millor possible. A vegades aquesta tasca ha tingut el suport de les administracions, si bé massa sovint ha rebut poca consideració o ha estat oblidada, perquè freqüentment qüestionava els plantejaments oficials.

En molts altres llocs, la renovació de l'escola ha partit de cercles intel·lectuals i del que podríem anomenar «l'alta cultura», com ara la important tasca que va fer la Institución Libre de Enseñanza en la renovació pedagògica de l'Estat espanyol. A Catalunya podem dir que aquesta tasca, com a mínim, ha estat compartida. Sense menystenir el treball de millora i la implicació que algunes administracions han tingut en moments determinats, cal dir que sovint les iniciatives de renovació pedagògica han estat ideades, treballades i portades a terme pels mateixos mestres.

Les Converses Pedagògiques van ser una de les primeres i més significatives mostres del que estem dient: una activitat que els mestres públics, sobretot rurals, organitzaven al principi del segle xx a les comarques de Girona i que més tard es va estendre arreu de Catalunya.

Molts d'aquests mestres, malgrat la precària situació en què es trobaven –manca de recursos, d'atenció a les escoles, poca conside-

ració a la seva tasca—, van ser capaços de trobar-se, d'organitzar-se d'una manera espontània, tenint com a principal objectiu la millora de l'escola. La seva metodologia s'apartava dels grans discursos acadèmics i se centrava en el diàleg per compartir reflexions i experiències.

Les Converses Pedagògiques ens porten a afirmar que l'autèntic canvi de l'ensenyament a Catalunya no es va iniciar des de dalt, des de les administracions, sinó des de baix, des dels mestres.

En aquest sentit, Josep Pallach ens comenta: «No volem entrar en la polèmica de si intencionadament des de l'Administració se'ns ha fet veure un tipus d'història o un altre, ni volem menysprear la tasca pedagògica de la Mancomunitat i de la Generalitat, però també volem dir que aquesta tasca hauria estat molt difícil de portar a terme sense entendre aquest moviment de mestres públics a Catalunya que, a principi del segle xx i amb el seu treball, començaren l'autèntic canvi en l'ensenyament. Les Converses en foren un dels principals exponents.»¹

Originalitat de les Converses

A *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1930 a 1936*, Alexandre Galí explica de quina manera aquelles trobades improvisades van anar agafant cos: «Les Converses van néixer d'una manera espontània entre l'ambient de mestres que acabem de descriure. Ells amb ells, per demarcacions reduïdes, es veien, es tractaven, lligats per les afinitats personals i la comunió d'idees. De tant en tant, es reunien uns quants i acomplien l'acte més ritual de la comunió humana: dinaven plegats, feien el clàssic arròs de

---

1. Pallach, J. *Els mestres públics i la reforma de l'ensenyament a Catalunya (1901-1908)*. Barcelona: CEAC, 1978.

casa nostra. La conversa llicava d'una manera natural cap als temes de la professió: els problemes de l'ensenyament. Fins que un dia a mitjan any 1902, trobant-se plegats a l'escola de Camallera (Girona) regida aleshores pel nostre bon amic Silvestre Santaló, es parlava de coses de l'ensenyament, quan de sobte i per inspiració dels assistents s'adoptà l'acord de continuar la conversa un altre dia, fent-la pública i assenyalant prèviament el tema perquè hi poguéssiu assistir el major nombre possible de mestres.»²

Llorenç Jou, important mestre organitzador de les Converses, les anomena «autodidàctica professional».

A més, les Converses dels nostres mestres públics rurals són una de les manifestacions més innovadores que trobem a Europa. Tal com explica Josep Pallach, encara es va trigar força anys per poder trobar unes experiències semblants a Europa:

Hem intentat trobar, entre altres moviments pedagògics contemporanis, un esforç equivalent de formació col·lectiva i tampoc l'hem trobat. Fins uns anys després –el 1914 a Barcelona o a partir dels anys 30 o més tard a França–, no trobarem l'equivalent d'aquestes Converses que aquí ressenyem i que, per altra banda, sempre tingueren el caràcter professional en què nasqueren, fins i tot quan el 1914 la Mancomunitat s'encarregà d'organitzar-les en forma de cursets d'estiu. És cert que en alguns països d'Europa i en el camp de l'ensenyament privat existí l'esforç renovador de l'Educació Nova, que Adolphe Ferrière sistematitzà i coordinà el 1900 amb la creació del Bureau International des Écoles Nouvelles.³

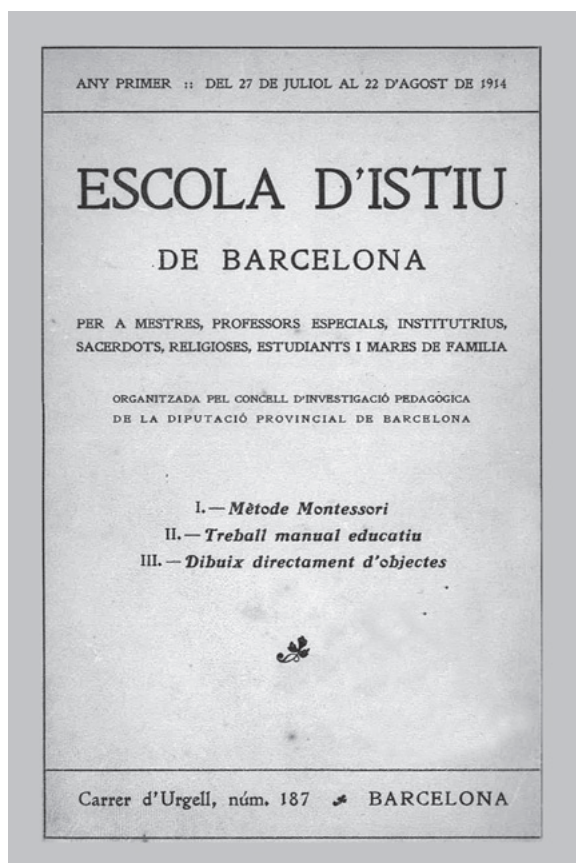
No és menys cert, però, que l'ensenyament públic europeu, en general, se'ns apareix extremament rígid i rebel al canvi. Possible

---

2. Galí, A. *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1930 a 1936*. Llibre II. Barcelona: Fundació Alexandre Galí, 1978.

3. Pallach, J., *op. cit.*

ment en aquest terreny el model francès sigui un dels més resistents. L'originalitat dels mestres gironins adquireix més al·licient. A França calgué esperar l'any 1937 perquè els Centres d'Entrainement pour les Méthodes d'Education Active (CEMDEA) comencessin a organitzar *stages* oberts als mestres públics per a la formació dels animadors de colònies de vacances i grups de joves.

Programa de l'Escola d'Estiu de Barcelona, 1914.

■ CAPÍTOL 1. GESTACIÓ DE LES CONVERSESES

«Con el fin de ilustrarnos unos a otros, de mantener lazos de compañerismo y de fortalecernos recíprocamente, se ha pensado en promover unas “Conversaciones” (¡no conferencias!) que podrá promover quien quiera, el que ignore o el que sepa, y donde podrán intervenir los concurrentes.» Així explicava Silvestre Santaló, en una carta a *El Defensor del Magisterio* de maig de 1903, les inquietuds i l'esperit que van animar el sorgiment de les Converseses.

Posava un exemple: «Figúrate que yo me veo negro para enseñar con provecho la construcción gramatical. Pues bien, organizo una conversa sobre el tema y los aficionados a las cosas de la gramática me ayudan a orillar las dificultades.»

I acabava anunciant: «Pronto, la primera.»⁴

En aquesta primera crida que llancen els mestres ja hi podem veure tot un seguit de característiques que definiran el que seran les Converseses:

- Una formació no directiva, on l'important és la trobada, la recerca conjunta, l'intercanvi de reflexions i d'experiències, ajudar-se els uns als altres, tots des del mateix pla.
- I, sobretot, el que mou aquests mestres: les ganes de millorar l'escola a partir de posar en comú la seva pròpia experiència, d'estar oberts als nous corrents pedagògics, tot coneixent i treballant en el dia a dia de l'escola pública de l'època.

---

4. Santaló, S. «Carta sin sobre», *El Defensor del Magisterio*, 25 de maig de 1903.

La primera Conversa tindria lloc el 28 de juny de 1903. Alguns mestres, com ara Llorenç Jou, que exercia a Llançà, intenten anar més enllà i convertir les Converses en trobades més llargues que anomenen Universitats d'Estiu o Normals d'Estiu, amb l'objectiu que «nos pusieran al corriente de las artes escolares que no poseemos y que nos reclaman los avances del tiempo».

El mestre de Llançà continua dient que els companys que han aprofundit en una determinada especialitat són «como jalones que marcan la ruta de un gran camino. Gramática superior, ciencias, matemáticas, estudios geográficos, canto y música, trabajos manuales, disquisiciones pedagógicas..., todo se domina por alguien con cierta singularidad, por doquier se oye la voz justísima de quienes están convencidos de que las Escuelas Normales no encontraron el aprendizaje a su misión. Hombres encanecidos harían un esfuerzo para ir a imponerse modernas disciplinas».

Acaba l'article proposant com es podrien organitzar aquests cursos d'estiu: «Pasaría 40, 30 días próximos entre compañeros, convertidos en alumnos por una temporada, con el ferviente propósito de que al comenzar los cursos llevemos a nuestras escuelas las prácticas educativas que nos darían honra y beneficio.»⁵

Però no tothom acull la proposta amb el mateix entusiasme, també hi ha veus discordants. De les inquietuds d'aquests mestres en parla amb certa prevenció la revista *El Defensor del Magisterio* en un article de Pau Roig i Orpí, mestre de Llagostera: «Se agita entre los elementos entusiastas la idea de celebrar durante las próximas vacaciones de verano un cursillo en forma de improvisada normal de verano.» I adverteix: «Corremos el peligro de un nuevo desengaño.» Però acaba dient: «Si hay posibilidades de éxito vamos allá: ¡seré soldado de fila en la empresa!»⁶

---

5. Jou, Ll. «Conferencias y cursillos», *El Defensor del Magisterio*, 26 de juny de 1903.

6. Roig, P. «Meditemos», *El Defensor del Magisterio*, 4 de març de 1904.

En general, però, la idea és rebuda amb entusiasme. Això no obstant, la Normal d'Estiu no s'arriba a portar a terme. Segurament les dificultats d'organització eren massa grans per a uns mestres que prou feina tenien a fer una bona escola en els pobles i trobar-se per millorar el seu treball.

Però si les Normals d'Estiu no van tenir èxit, sí que en va tenir la primera Conversa, que es va celebrar, tal com estava previst, el 28 de juny de 1903.

La mateixa revista *El Defensor del Magisterio* ja l'anuncia el 19 de juny de 1903: «Se celebrará el día 28 de junio, víspera de S. Pedro, en la escuela del Sr. Dalmau. Será ponente el Sr. Esteve Carles, maestro de Cassà de la Selva. El tema de palpitante actualidad es el siguiente: “Trabajos manuales en las escuelas de primera enseñanza.” La Asociación Provincial aprovecha la ocasión para anunciar las dos próximas “Converses”, que se han programado ya y que son: “Conferencias Populares”, por Joan Bosch, maestro de Tortellà, y “Educación Cristiana”, por Camilo González, maestro de Figueres.»

L'èxit de la primera Conversa va ser total. Silvestre Santaló ens comenta en un article publicat l'endemà mateix: «El acto de ayer es de los llamados a hacer época. Había medio centenar de maestros pertenecientes a todos los partidos judiciales, menos al de Puigcerdà, que por su distancia de la capital se les haría imposible concurrir. La conversa del Sr. Carles complació a todos.» I afegeix que el mestre Carles no només va parlar, sinó que «obró y exhibió. Se mostraron multitud de trabajos y unos alumnos del colegio público de Cassà explicaron cómo lo hacían».⁷

La manera com es va desenvolupar la primera sessió ja palesa un seguit d'elements que seran característics de les Converses i que les definiran:

---

7. Santaló, S. «La primera Conversa», *El Defensor del Magisterio*, 29 de juny de 1903.

- Conversa, no conferència, sobre un tema experimental.
- Intercanvi d'experiències i de material.
- Recerca de la millora de l'escola. La formació permanent dels mestres és per millorar l'escola.
- Voluntat de continuïtat.
- Les Converses són locals, es fan al mateix lloc o a un lloc proper a on els mestres treballen.
- Afinitat entre els mestres per a la renovació pedagògica.
- Esperit totalment voluntari. No es rep cap ajut institucional.
- La Conversa aplega principalment mestres públics i rurals.

L'èxit d'aquesta Conversa il·lusionà els mestres, que tornen a plantejar la necessitat d'organitzar cursos d'estiu, tot i que d'una manera més senzilla que les Normals d'Estiu proposades inicialment. En acabar la sessió «surgió una idea que se llevó a la práctica». Navés, mestre de Sant Pere Pescador, demana al senyor Carles que «durante las inmediatas vacaciones de verano dé un cursillo de trabajos manuales a varios maestros, y el maestro de Cassà de la Selva aceptó complacido la propuesta. El cursillo durará 10 días, del 20 al 30 de julio. Se calculan los gastos de manutención en 30 pesetas y 5 en material».⁸

Per animar els seus companys a participar en aquest curs d'estiu, Llorenç Jou parla sobre els treballs manuals, tota una reflexió sobre l'escola activa:

Los trabajos manuales no son cosa nueva, por poco que mirando hacia atrás pensemos en la infancia: el niño que durante el juego hace las tradicionales pajaritas, construye cometas voladores, recompone las ruedas del carrito, apaña las malditas trampas para

---

8. Íbid.

cogeravecillas, fabrica «ninots de fang», ¿no parece preludiar los ejercicios de combinación, doblado, madera, alambre y modelado? [...] En el alma y en las manos tenemos los gérmenes y solo falta favorecer su desarrollo e imprimirle adecuada dirección.⁹

Aquest primer curset d'estiu va ser un èxit. El mateix inspector, el senyor Ibarz, en un informe publicat el dia 21 d'agost de 1903 lloa aquest exemple de «reunirse durante unos días varios maestros para aprender», i en referència als treballs manuals afirma: «A pesar de tener carácter obligatorio en las escuelas, no se enseñan todavía en las normales, por lo que hasta ahora ha sido necesario ir al extranjero para conocerlos.»

Ibarz demana el suport oficial per continuar l'experiència, «con lo que se podría llegar a una organización muy notable», i explica que el programa «comprendió interesantes ejercicios susceptibles de ser utilizados en la escuela».¹⁰

El programa del curset constava de tres nivells: el primer consistia a plegar el paper, fer mosaics, trenats, greca...; en el segon, s'ensenyava el treball amb filferro, ràfia, melca, i en el nivell superior s'aprenia com fer emplomats o com fer anar el torn.

L'èxit d'aquest curs d'estiu i les dificultats que els mestres tenien per organitzar una Normal d'Estiu va fer que s'optés per dedicar totes les energies a les Converses.

Precedents de la primera Conversa

Si bé és cert que la primera Conversa convocada d'una manera explícita és la que acabem d'explicar, la que va celebrar el senyor

---

9. Jou, Ll. «Los trabajos manuales», *El Defensor del Magisterio*, 10 de juliol de 1903.

10. Informe publicat el 21 d'agost de 1903.

HIMNE DE "L'ESCOLA D'ESTIU"

Temps de vals lent

Ma dona Pe - da go - gi - a mi - reu com
fa la viu - viu - i ens persegueix tot el di - a
dins de l'Es - co - la d'Es - tiu - I no obstant, ves qui ho di -
ri - a Nos penseu que ens hi avor - rim - Oh,
no qui ho diu - Entloc més no ens diver - tim -
Com a l'Es - co - la d'Es - tiu Ma'

II

Tenim una gran feinada
a fer resums de lliçons
però passem la vesprada
entre cervesa i cançons
Amb un pla d'aquesta mena
no us cregueu que ens ensopim.

Oh, no! ... etc.

III

Av si fem una visita
demà fem una excursió
si aquesta ha estat molt petita
l'altra ja és més de debò.
Tot se'n va en passejades.
Ja veieu si ens ensopim!

Oh, no! ... etc.

IV

Però la més gran orgia
és la Setmana Final
hi ha un lunch cada dia
i algun dinar colossal.
I després diran que el mestres
ballen els goigs de Sant Prim!

Oh, no! ... etc.

V

El mal és que tot s'acaba
i són tan curts els moments
que si la cosa durava
fins fariem casaments.
Fomentant el matrimoni
no us penseu que ens ensopim.

Oh, no! ... etc.

ESCOLA D'ESTIU

ANY 1921

ORGANITZADA PEL CONSELL DE PEDAGOGIA
DE LA MANCOMUNITAT DE CATALUNYA

SECRETARIA GENERAL D'INSENYAMENT PRIMARI
I SECUNDARI DEL CONSELL DE PEDAGOGIA
URGELL, 187 : BARCELONA

GENERALITAT DE CATALUNYA

ESCOLA D'ESTIU

ANY 1931

CURS DOTZÈ

CONSELL DE CULTURA DE LA GENERALITAT
BARCELONA

19

34

PROGRAMA GENERAL

CONVERSA SOBRE
L'ESCOLA UNIFICADA:
MITJANS PER A ESTABLIR-LA
(CONCLUSIONS PROVISIONALS)

ESCOLA NORMAL
DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

GENERALITAT DE CATALUNYA

ESCOLA D'ESTIU 1933

PROGRAMA GENERAL

CONVERSA PEDAGOGICA
SOBRE
L'EDUCACIO MORAL I CIVICA A LES ESCOLES
DE LA REPUBLICA
(CONCLUSIONS PROVISIONALS)

ESCOLA NORMAL

DIPUTACIÓ DE BARCELONA

ESCOLA D'ESTIU

ANY 1930 - REPRESA DE L'ANY 1923

CURS ONZE

CONSELL INFORMATIU DE PEDAGOGIA
BARCELONA

Esteve Carles el dia 28 de juny de 1903, sembla que anteriorment ja hi havia hagut algunes trobades entre els mestres rurals.

Alexandre Galí ens explica que el 1902 va haver-hi una Conversa a Roses, portada pel mestre Francesc Ferrer, que va parlar de cartografia, i que «tres mesos més tard, i independentment de les iniciatives gironines, es produïa un moviment semblant a un altre indret de Catalunya. A la comarca del Riucorb, Josep Rosinach i Josep Ortiz convoquen set companys. El dia dels morts, es reuneixen al poble de Nalec per menjar i parlar de qüestions professionals. Aquests dos nuclis iniciadors no restaren inactius i cada un a la seva manera tornà a repetir les Converses».¹¹

En el monogràfic del número 105 de *Perspectiva Escolar*, dedicat als moviments de renovació pedagògica, Marta Mata parla àmpliament de les Converses en un article titulat «L'associacionisme dels mestres per la Renovació Pedagògica a Catalunya».

I encara en aquest sentit, J. Pallach afirma: «Llorenç Jou fa al·lusió també a la conversa de Roses, on, segons ell, varen néixer les Converses. Aquesta primera conversa de Ferrer sembla haver tingut un caràcter més privat i no va ser anunciada en *El Defensor del Magisterio*. L'èxit que degué tenir va permetre el llançament de la primera conversa anunciada entre els mestres, que, ja sabem, va celebrar-se sobre el tema “Trabajos Manuales”.»¹²

Fos com fos, les converses es van estendre ràpidament per tot Catalunya i van establir un model propi de treball i de formació dels mestres públics arreu del país.

---

11. Galí, A., *op. cit.*

12. Pallach, J., *op. cit.*, pàg. 210.

■ CAPÍTOL 2. LES CONVERSES S'ESTENEN ARREU DE CATALUNYA

Molts mestres públics catalans renovadors van tenir coneixement d'aquesta primera Conversa i van voler dur l'experiència als seus pobles i territoris. Trobar-se, intercanviar, compartir, cooperar..., els semblava el millor mètode de treball per anar millorant la qualitat de l'ensenyament públic a Catalunya. No es plantejaven ni esperaven cap suport de l'Administració; els movia senzillament la riquesa que significava trobar-se, avançar junts i poder oferir una millor escola pública per als infants.

Així, les Converses s'estenen ràpidament entre els mestres públics renovadors arreu de Catalunya i el 29 de desembre de 1903 se celebra una altra Conversa, en aquest cas a l'Ateneu de Tarragona, per parlar de les escoles graduades.

El procés és imparable. Silvestre Santaló, en una Conversa dedicada justament a "Les Converses", celebrada l'any 1905, ens diu que entre 1903 i 1904 van tenir lloc un seguit de Converses:

- A Figueres, Carmel González anima a debatre sobre la «Educación cristiana».
- A Tortellà, J. Bosch anima el debat sobre «Extensión escolar», un tema que «el farmacéutico, el cura, el médico, el secretario, al lado del maestro, compartieron con el pueblo».
- A Figueres, Dalmau Carles tractà «Temes gramaticals».
- A la Bisbal, J. Puig, mestre de Torroella de Montgrí, animà a debatre el tema de les «Supersticions».

Però la rigidesa del sistema escolar topa amb la dinàmica dels nostres mestres públics, i esdevé una dificultat per continuar el ritme de

desenvolupament de les Converses. A més, els trasllats, que poden ser a qualsevol lloc de l'Estat, comporten una inestabilitat important que acaba per desembocar en un moment de crisi de les Converses.

Així ens ho explica Alexandre Galí: «Durant els anys 1904-1905 els resultats d'unes oposicions que desplaçaren molts mestres aturen les Converses i molts dels seus principals impulsors deixen les comarques gironines per anar a diferents indrets de Catalunya.»¹³

Així, Llorenç Jou marxa a Barcelona; Santaló, a Reus; Delclòs, a Vic; Roig Orpí, a Barcelona. Aquests desplaçaments, que aparentment porten a una minva de les Converses, acabaran per enfortir els lligams entre els mestres de Lleida, Girona, Tarragona i Barcelona.

Llorenç Jou i Olió ens diu: «Más de un espíritu dará les Converses por muertas. Aquel despertar que nace en Figueres pasa por Gerona y Tarragona y toma en Falset un lugar de descanso que no ha muerto ni morirá... Las ideas discutidas toman en secreto la forma de la acción educativa en el recinto de la escuela... En Gerona fueron sencillas [les Converses], para maestros solos, en Tarragona consiguieron publicidad exterior. Con el primer sistema aspiramos a engrandecer nuestros méritos personales; con el segundo haremos que el pueblo se entere de lo que es y de lo que vale nuestra clase.»¹⁴

Així, doncs, la suspensió de les Converses ha estat només momentània. Nous lligams entre els mestres públics renovadors les han enfortit i es reprenen amb molta força. Entre els anys 1906 i 1907 se'n celebren al voltant d'una cinquantena.

Destaquem a continuació alguns dels aspectes més interessants que tractaren aquestes noves Converses.

J. Llach, mestre de Cabra, anima a Valls el debat sobre el tema «Cuadernos de circulación» (Els *Cahiers de Roulement* francesos). Sobre aquest tema, afirma: «El libro de texto no es el instrumento

---

13. Galí, A., *op. cit.*

14. Jou, Ll. *El Defensor del Magisterio*, 6 de juliol de 1905.

esencial para el aprendizaje del niño, sino un mero auxiliar de trabajo para el maestro. Lo importante es el cuaderno-registro de trabajos escolares, libros de notas, cuadros sinópticos y resúmenes, álbum de dibujos, compendio de los conocimientos que se comunican al educando y testimonio indudable de la actividad del maestro [...] El cuaderno-registro no corre a cargo del maestro, sino de las clases. Cada día uno de los alumnos es el responsable del cuaderno de clase... Nosotros estamos aislados pero podemos intercambiar estos cuadernos por correo, presentarlos en las “Converses” y cada uno los aumentaría con las advertencias y los consejos oportunos... Estarían siempre a disposición de los padres, de los visitantes; los enseñaríamos al primero que se presentara.»¹⁵

Emili Solé, mestre de Mont-roig, animà a Reus una Conversa sobre «Bibliotecas escolares». (D'aquesta Conversa, segons Santaló, naixerà la biblioteca de l'Associació de Mestres de Reus.)

Pel que fa a Lleida, Santaló cita les Converses de Guimerà, Ciutadella, Anglesola i Sant Francesc de Toló, on els mestres de les escoles han sabut reunir i interessar els seus companys.

En acabar aquestes converses, Llorenç Jou proposa que es creï una «Junta de mantenedores» per coordinar les diferents propostes, organitzar i reprendre les Converses. Silvestre Santaló, Llorenç Jou, Bosch i Cusí (en nom de l'Asociación del Magisterio) formen la Junta i acorden treballar plegats. Aquest fet provoca una crisi a l'Asociación del Magisterio que portarà a una renovació i a establir en els seus estatuts l'activitat de les Converses, a més de nomenar president Silvestre Santaló, un dels principals promotors de les Converses.

El maig de 1907, Climent Piera anima una Conversa amb el tema «Educación, enseñanza, exámenes». Hi assisteixen més de vint homes mestres i catorze dones mestres («¡lo que es un buen signo!»).¹⁶

---

15. Santaló, S. «Conversa». *El Defensor del Magisterio*, 13 de juliol de 1905.

16. *El Defensor del Magisterio*, 5 de maig de 1907.

A Girona, el 21 de maig de 1907 el senyor Barceló, mestre de Castelló d'Empúries, anima una Conversa sobre el tema «La meva escola», i el 2 de març de 1908 Silvestre Santaló (president de l'associació provincial) anima una Conversa amb el tema «La vida de les nostres associacions».

A Lleida també es continuen estenent les Converses. El 14 de setembre de 1905 tenim notícia de la Conversa que se celebrarà a Anglesola, i el gener de 1906, d'una Conversa a Lleida sobre el tema de «Las escuelas graduadas», que anima el senyor Camps, auxiliar de l'escola graduada de Lleida. I una a Guissona sobre «Cuadernos de circulación», a la qual assisteixen «muchos maestros y pocas maestras».¹⁷

El 25 de maig de 1906 s'anuncia un curset d'estiu a Lleida capital sobre «Lecciones prácticas de trabajos manuales» amb Joan Llairena, i també dues Converses de Pere Santaló a Guissona amb el tema «Premis i càstigs escolars», la primera, i «Biblioteques i museus escolars», la segona.¹⁸

J. Piñol parlà més tard a Lleida de «Pedagogía experimental en la escuela».

Fortunata Fonté, mestra de Guimerà, animà una Conversa sobre «La enseñanza en sus relaciones con la sociedad».

Mentrestant, a Tarragona tenim notícia de les Converses de J. Llach citades anteriorment i d'una de posterior a Tortosa sobre «La educación de los subnormales», animada per August Vidal, catedràtic de la Normal de Barcelona.

Hem volgut detallar una mica les Converses que s'organitzen per mostrar com es van estenent per tot Catalunya. Aquella primera experiència que neix de la trobada d'uns quants mestres empordanesos a l'entorn d'una taula s'ha estès per tot el territori i ha esdevingut un autèntic motor de canvi i de renovació pedagògica, promogut per l'entusiasme de les trobades, els intercanvis i la col·laboració entre els mestres.

---

17. «Notícies de Lleida», *El Defensor del Magisterio*, 11 de gener de 1906.

18. *El Defensor del Magisterio*, 25 de maig de 1906.

■ CAPÍTOL 3. LES CONVERSEES ARRIBEN A BARCELONA

Aquella Barcelona de principi de segle, plena de conflictes socials i polítics, es convertirà una vegada més en l'àrbitre definitiu. Si les Converses no aconsegueixen arribar-hi, la seva supervivència quedarà limitada a les escoles rurals. Si les Converses reïxen a Barcelona, es poden convertir en una eina definitiva de renovació pedagògica per a Catalunya.

Hem vist com les Converses es van iniciar a Girona i es van estendre per Tarragona i Lleida. Tindrà èxit aquest mètode d'autoformació nascut en les escoles rurals?

El Defensor del Magisterio del 16 de març de 1906 ens anuncia amb joia la primera Conversa a Barcelona. L'autor de l'article ens diu que la ponent serà una «Srta. maestra» i desitja que aquesta participació femenina sigui l'«originalidad» de Barcelona. Llorenç Jou, que des de començaments d'any treballa d'auxiliar a Sants, i Joan Llereda, que havia col·laborat amb els mestres gironins, en són els promotors.

Pocs dies més tard, el 23 de març de 1906, trobem informació més detallada a *El Defensor del Magisterio*: «La primera Conversa serà animada por la Srta. Mercè Padrós, maestra de las Escuelas Municipales. Se celebrará el 1º de abril, domingo, a las 10:30 de la mañana en la escuela de la Pça. de Sta. Anna. Le aseguramos un gran éxito. El tema será “Les Converses Pedagògiques a Catalunya”.»

Aquest primer pas havia estat preparat d'una manera semblant a les Converses de Girona, ja que l'any anterior a aquesta Conversa oficial va haver-n'hi una de J. Llerena amb el tema «Condiciones

pedagógicas que debe reunir el lenguaje empleado en la escuela», en què afirmava que, sempre que el mestre ho cregui oportú, cal recórrer a l'ús de la llengua del país. També hi defensà les Converses davant les «Conferencias Pedagógicas», que qualificà d'ineficaces: «Después de criticar la ineficacia de las Conferencias Pedagógicas tal como se hallan organizadas en la actualidad, en que en la mayoría de los casos todo se reduce a la palabrería, ponderó la necesidad de sustituirlas por “Converses Pedagògiques” en las que todos los concurrentes, sin rodeos retóricos, expresarán franca y espontáneamente sus opiniones sobre el asunto que tratan.»¹⁹

La conferència de la senyoreta Padrós va ésser un èxit; «asistieron muchos maestros y, entre ellos, numerosos los procedentes de nuestra provincia», segons relata *El Defensor del Magisterio* del 6 d'abril de 1906.

L'èxit d'aquesta primera Conversa permet anunciar a Barcelona el programa de noves converses, que es presenten al *Defensor del Magisterio* del 20 d'abril de 1906:

- La educación social en la escuela.
- Deberes del maestro como individuo y como clase.
- Bibliotecas circulantes, utilidad y organización que convendría darles.
- El alcoholismo y sus efectos: medios que puede emplear el maestro para ayudar a su extirpación.
- El método memorístico y el método experimental: superioridad de este último y universalidad de su aplicación.

Més endavant, el 23 de febrer de 1908, es realitzà una nova Conversa sobre un tema delicat: «Deficiencias de la labor del maes-

---

19. Conversa de J. Llerena celebrada el 30 d'agost i recollida a *El Clamor del Magisterio* del 5 de setembre de 1905.

tro», on actuaren d'animadors Llorenç Jou, Llerena i Modest Heras. El tema suscità molta polèmica i autocrítica. Es va parlar molt de la necessitat de l'actualització en la formació del mestre i de la diferència de condicions de treball de l'escola pública enfront de l'escola privada.

L'èxit d'aquestes Converses es contraposa al fracàs de les conferències pedagògiques que també van programar: «Las Conferencias pedagógicas tuvieron que suspenderse por falta de concurrencia, a la última conferencia no asistió ni una sola persona...»²⁰

Les Converses constitueixen un mètode de formació molt avançat i realment original per l'època en què es desenvoluparen i amb una transcendència immediata a l'escola. Aquesta comunicació –intercanvi i transferència a l'escola– no la tornem a trobar fins als plantejaments més actuals. Creiem que gran part de la renovació que posteriorment varen propiciar les institucions de Catalunya no s'hauria pogut portar a terme sense aquest ambient, aquest caliu que els mestres públics havien creat. Així ho veia Alexandre Galí:

El que constantment animà l'esforç d'aquests mestres, els impulsà a saber sacrificar-se i a lluitar pel triomf de la seva feina, era la fe en el saber i en la millora dels homes a través de l'ensenyament. Posant per davant el propi exemple despertaren l'interès col·lectiu per l'educació.²¹

Les escoles on treballaven podien ser miserables, el sistema docent a on estaven encaixats, totalment artificiosos i fòssil, però pedagògicament ells eren els únics que no es desvincularen de la realitat, per trista que fos, i intentaven una obra de renovació i de millorament sense perdre mai contacte amb ella.²²

---

20. *El Clamor del Magisterio*, 28 de juliol de 1908.

21. Galí, A. «Notes» al llibre *Un segle de vida catalana* de F. Soldevila, vol I. Barcelona: Ed. Alcides, 1961.

22. Galí, A. *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya*, vol II. Barcelona: Fundació A. Galí, 1978.

L'any 1908, quan l'Ajuntament de Barcelona presenta el seu presupost de Cultura, es genera un intens debat entre els poders públics i polítics sobre educació que representarà un dels moments clau de la història de l'educació a Catalunya. Cadascun defensava un model educatiu ben diferent, que partia de models socials també diferents.

L'Ajuntament de Barcelona, governat per sectors progressistes i catalanistes, conscient de les necessitats educatives de la nova ciutat que s'està formant i de la necessària renovació pedagògica, planteja un pla educatiu que havia de donar les pautes d'una nova política cultural i educativa per a la ciutat. El pla, inspirat en les idees de la Institución Libre de Enseñanza i de l'Escola Nova, va ser elaborat per personalitats com Hermenegildo Giner de los Ríos, Francesc Layret o Pere Coromines, i proposava, entre altres coses, la creació d'una xarxa d'escoles públiques dependents de l'Ajuntament. Aquest ambiciós pla tenia com a ideari l'aprenentatge de la llengua materna, la gratuïtat, la graduació escolar, la laïcitat, la coeducació i el paper del mestre. La proposta va ser discutida i aprovada per l'Ajuntament de Barcelona en sessió extraordinària el 10 d'abril del 1908, però va aixecar una onada de protestes dels sectors reaccionaris, especialment de l'església, encapçalada pel cardenal Casañas. Uns mesos més tard el governador civil suspenia el pla.

Els mestres públics renovadors no podien quedar al marge del que estava succeint, i el 7 d'abril de 1908 *El Clamor del Magisterio* explica que s'ha celebrat una Conversa sobre el «Presupuesto de Cultura del Ayuntamiento Barcelonés», un tema molt controvertit en aquells moments i que definia les diferents posicions davant la cultura i l'ensenyament. Hi hagueren dues ponències, una a favor i l'altra en contra. El debat fou molt apassionat, i molt nombrosos els assistents.

Tanmateix, la visió dels mestres públics era ben diferent del debat educatiu i polític que va suposar el pressupost de Cultura de

1908. Per entendre la posició dels mestres públics cal tenir present el gran pas que havia significat que el 1901, per la Llei Romanones, l'Estat assumís el pagament dels mestres, reivindicació llargament demanada, i per tant la por i la desconfiança que el pressupost de l'Ajuntament de Barcelona obrís la porta a tornar a dependre dels ajuntaments, molts d'ells dominats per cacics locals i en una situació econòmica i política molt deprimida. D'altra banda, els mestres públics catalans compartien les idees pedagògiques dels defensors del pressupost.

Finalment, cal afegir-hi que, sobretot a Barcelona capital, mestres castellans veien amb desconfiança la intervenció de les institucions catalanes en l'ensenyament.

ESCOLA D'ESTIU DE 1914

Un grup d'alumnes

ESCOLA D'ESTIU DE 1915

Curs de Dibuix

■ CAPÍTOL 4. INTERÈS PEL QUE PASSA A L'ESTRANGER

Davant de la pobra realitat de l'Estat espanyol, Europa es va convertir en el punt de mira de molts dels intel·lectuals, polítics, pedagogs... de finals del segle XIX i principi del XX. La generació d'intel·lectuals del 98 o els pedagogs que van estar a l'entorn de la Institución Libre de Enseñanza veien en els avenços europeus les solucions que es necessitaven per construir una societat moderna i econòmicament més justa. La solució dels problemes interns d'Espanya passava, segons ells, per l'aplicació de models europeus.

L'interès pel que passa arreu d'Europa també arriba als mestres públics catalans, que, sense moure's en els cercles de la «gran cultura», des d'un bon començament mostren interès per saber com és l'ensenyament als altres països, quins avenços pedagògics i didàctics hi ha... I aquestes idees i interessos també es traslladaven a les Converses.

En els primers anys, aquest interès per conèixer el que succeïa fora no passava de ser un desig que, a causa de la precarietat en què es trobaven els mestres públics, era difícil de materialitzar. Malgrat això, l'agost de 1903, poc després de finalitzada la primera Conversa, Llorenç Jou i Olió parla de l'interès per «conocer lo que nace en el exterior [ ] Saber cómo son las normales y cómo se forman los maestros, visitar las escuelas y conocer los métodos didácticos, conocer los nuevos libros, etc.»²³

L'any 1904, en ple desenvolupament de les Converses, Llorenç Jou escriu: «Se han instituido en Suiza cursillos de vacaciones para los maestros; el Estado correrá con todos los gastos.»²⁴

23. *El Defensor del Magisterio*, 15 d'agost de 1903.

24. *El Defensor del Magisterio*, 22 de gener de 1904.

Dos anys més tard, davant el problema econòmic que signifiquen els desplaçaments i les estades a l'estranger, el mestre de Llança proposa una rifa entre tots els mestres de la comarca perquè puguin marxar a l'exterior un mestre i una mestra. La idea és «que los quinientos maestros de la comarca participen en la lotería». El preu del dècim seria de sis pessetes, i els dos guanyadors podrien marxar amb cinc-cents duros. Aquests, a canvi, haurien de compartir allò que tindrien l'oportunitat de conèixer: «La única condición que deberá exigirse a los dos compañeros que la suerte haya favorecido es la publicación de una memoria del viaje, describiéndonos todos los aspectos profesionales e interesantes para el Magisterio.»²⁵

La rifa no es va tirar endavant perquè sis pessetes eren molts diners per als sous dels mestres d'aquella època. Tanmateix, l'interès queda reflectit en els articles que els mestres participants a les Converses publicaven en les revistes dels mestres de l'època.

El material que les escoles europees fan servir crida l'atenció dels nostres mestres: «Kollers, un médico, pedagogo alemán, recomienda mapas especiales y no estos mapas donde se encuentra todo mezclado: la geografía física, la política, la industria, carreteras, etc. Somos partidarios de mapas en los que haya solamente una de las visiones del estudio geográfico para evitar confusiones: industrial o agrícola, física o política... Estos mapas enseñarían realmente la Geografía y desterrarían la rutina y el cansancio en el estudio de tan interesante materia.»

I en referència al sistema mètric decimal, en una nota d'El Defensor del Magisterio s'explica: «Sobre las paredes de la clase se colocan tres listones verticales y horizontales que llevan notadas las dimensiones totales y las divisiones. Los chicos los utilizan constantemente para medir los objetos y a ellos mismos. Se forman así una idea clara de las magnitudes constantemente expuestas ante sus ojos.»

---

25. *El Defensor del Magisterio*, 17 d'agost de 1905.

El 17 d'agost de 1905, el senyor Mundi publica una carta titulada «Sobre la situación pedagógica en Suiza», on parla de «la construcció de edificis especialment dedicats a l'ensenyança» en les aules dels quals hi caben un màxim de quaranta alumnes, «lo qual es lo màxim que cada professor puede tener en este país». Ressenya també els petits patis i jardins que hi ha a l'escola «a fin de poder jugar en ellos durante el recreo y un gimnasio al que nada falta para la educación física». I continua amb una reflexió sobre la formació del professorat: «El profesor Knone insiste en la necesidad de formar al maestro primario en la Universidad, el profesor Natorp propone que el Estado construya la cátedra de Pedagogía, que daría enseñanza a los maestros.»²⁶

Destaquem un article sobre «El juego y su significación educativa»,²⁷ extret de l'*École Nationale Belge*. Partint de citacions de pensadors com Rabelais, Montaigne, Locke, Rousseau i Kant, explica alguns dels principis de Pestalozzi i de Froebel per acabar lloant els treballs del doctor Séguin.

En una nota de comentari, J. Pallach explica: «És ben coneguda la influència d'Itard²⁸ i de Séguin sobre Maria Montessori. Les primeres i fonamentals idees de la doctora Montessori segueixen la d'aquests dos metges-pedagogs i se situen entre 1900 i 1910 quan, després de la primera Casa dei Bambini romana, va introduir al cantó suís de Tessino el seu mètode a les escoles, sota la direcció de Bontempi, exinspector general d'ensenyament primari.»²⁹

Destaquem aquesta nota perquè quan més tard, l'any 1913, Maria Montessori participa en la creació d'una de les seves escoles a Barcelona, gran part de les seves idees eren conegudes, havien estat

---

26. *El Defensor del Magisterio*, 17 d'agost de 1905.

27. *El Defensor del Magisterio*, 27 de gener de 1905.

28. Nota de l'autor: J. Itard és l'interessant metge pedagog que F. Truffaut va immortalitzar en la pel·lícula *L'Enfant sauvage*, de 1970.

29. Pallach, J., *op. cit.*

debatudes a les Converses i ja eren aplicades, en part, pels nostres mestres públics renovadors.

En una nota d'*El Defensor del Magisterio* del 15 de maig de 1908 es parla de les escoles a ple camp, que prefiguren les idees entorn de les quals Rosa Sensat va fundar, l'any 1914, l'Escola del Bosc de Barcelona: «Actualmente se implantan experiencias de ensayo en Lausana, Gotinga, Berlín, Londres.»³⁰

També els nostres mestres segueixen amb interès l'evolució institucional de les escoles europees, especialment el valor cada vegada més gran que es dona a l'escola pública, i com s'organitzen. Un exemple és l'interès vers les escoles graduades, que s'havien introduït a França, model que també adoptaran.

Com podem veure, doncs, els mestres catalans s'interessen pel que passa més enllà, però ells també tenen coses a dir, i ho fan a través de publicacions sobre aspectes pràctics de la vida escolar, compartint, com diu Dalmau Carles «una experiencia de muchos años de labor diaria».

Finalment, el desig dels nostres mestres de conèixer experiències estrangeres esdevé una realitat: l'any 1911 tenim notícia que tres grups de mestres surten a l'estranger.

Un dels grups, format per dotze mestres, entre els quals hi ha mestres públics catalans, realitza un viatge finançat per l'Estat en què visiten França i Bèlgica i assisteixen al Primer Congrés de Paidologia a Brussel·les.

Un altre grup fou organitzat de manera privada per Anna Rubiés, que llavors era mestra de pàrvuls a Lleida. Visitaren escoles i institucions docents a Tolosa de Llenguadoc.

El tercer grup va ser finançat per l'Ajuntament de Barcelona i visità durant un mes escoles de Suïssa, Alemanya i França.

---

30. *El Defensor del Magisterio*, 15 de maig de 1908.

■ CAPÍTOL 5. ASPECTES IDEOLÒGICS

Amb el coneixement de les experiències estrangeres, també els nostres mestres públics renovadors van anar construint un pensament polític i educatiu sobre el model d'escola que volien. Un pensament que els serà un referent i que sovint condicionarà les seves relacions amb les administracions, principalment la catalana.

Els mestres catalans també s'havien plantejat els problemes de l'escola en funció de les idees polítiques del moment, decantant-se com és de suposar per l'ensenyament obligatori per a tothom i, per tant, pel principi de l'escola d'Estat, amb més motiu quan s'acabava de resoldre el malson de l'escola a càrrec del municipi. Aquest pla concebia també l'escola en funció de les condicions de la vida moderna i dels sentiments liberals que imposaven una determinada pedagogia.³¹

Aquestes idees també es veuen reflectides en un treball de Josep Montua que duia per títol *Ideales pedagógicos*, i que en el fragment que reproduïm a continuació exposa:

Escola Primària universal (o sia, l'ensenyament com a funció d'Estat), educació completa, ço és l'educació formadora de l'home en els aspectes físic, intel·lectual, moral, descobriment d'aptituds; supressió de premis i càstigs, expressió d'una escola que té com a principi el respecte a la personalitat del nen; extensió escolar, en què s'expressa la integritat de la funció educativa que vetlla per tots els aspectes de la vida del noi, àdhuc els de fora l'escola o de la post-escola.

---

31. Galí, A. *op. cit.*

Aquestes posicions contrasten fortament amb la realitat de l'ensenyament a Catalunya, segons es desprèn de la crítica que Llorenç Jou en fa l'any 1908:

La nostra ensenyança no ha produït més fins ara, generalment, que el tipus d'escola rígid, mogut tan sols per una disciplina antipàtica i purament externa, en la qual els sentiments humans han estat descuidats per complet. Cal rectificar aquesta concepció de l'escola allunyada de la vida en el que té de més bell. Nosaltres tenim l'ànsia de trobar entre el professorat català una orientació definida cap a la formació de l'home complet en lloc de donar-nos el tipus fred i parcialíssim dels nostres pensionats. Ensenyament bilingüe, neutralitat i coeducació, respecte a tota mena d'escoles, metodologia racional, introducció en les tasques escolars dels batecs que clamen per una humanitat justiciera, organització corporativa del magisteri, augment de sous sense canvi de localitat, inspecció tècnica i abundosa, general indiferència dels municipis; permutes temporals dels mestres encara que no tinguin la mateixa categoria, previsió de totes les places durant les vacances d'estiu ja que no es pot perjudicar l'ensenyament, sosteniment de les biblioteques circulants, continuació de les «Converses» i mítings de caràcter pedagògic, desenrotllament dels cursets de perfeccionament que ja tenim iniciats; seguretat de la Caixa de passius...³²

Pel que fa a fer l'escola en català, la posició era molt complexa. Per una part, els mestres veien amb autèntic espant qualsevol canvi d'organització que significués la possibilitat que el règim municipal d'Espanya agafés competències en ensenyament, agreujat ara per pressions polítiques.

Aquesta ideologia bàsica dels mestres catalans portava a tota una sèrie de contradiccions internes: d'una banda, defensaven les aspira-

---

32. *El Clamor del Magisterio*, any 1908, pàg. 377-378.

cions catalanes, i de l'altra, els feia por treure de l'Estat les funcions de l'ensenyament per passar-les a qualsevol altre organisme.

En aquest sentit, Llorenç Jou es manifestava també en l'article que acabem de citar:

El crit de l'esquerra solidària bé es mereix l'atenció del magisteri públic, per al qual són solemniais els moments que es passen; i és arribada l'hora d'actuar amb totes les forces, no en contra del catalanisme com alguns voldrien, sinó amb el fi que els directors de la política catalana trobin en nosaltres tot allò que, fruit de la nostra experiència personal, pugui reportar solucions positives i de concòrdia.

Els mestres públics catalans estaven disposats a treballar per les aspiracions de Catalunya, i no només això, sinó que ja feia anys que hi treballaven, iniciant un canvi profund en l'ensenyament públic. Malauradament, però, la relació amb les institucions catalanes cada vegada es torna més difícil.

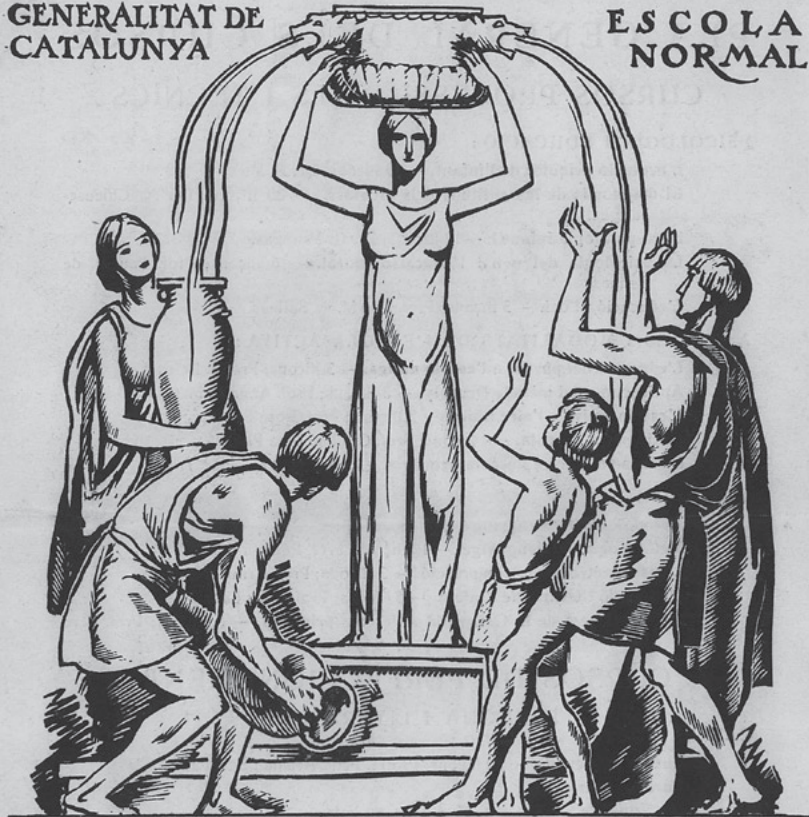

En el taller d'electricitat

Escola d'Estiu de 1932.

GENERALITAT DE
CATALUNYA

ESCOLA
NORMAL

NUNQUAM DEFICIT

ESCOLA D'ESTIU
1932

Programa de l'Escola d'Estiu de Barcelona, 1932.

■ CAPÍTOL 6. ELS MESTRES PÚBLICS CATALANS I LA MANCOMUNITAT DE CATALUNYA

Des de principi de segle els mestres públics renovadors catalans treballen amb il·lusió i sense escatimar esforços per oferir al país una escola pública amb la màxima qualitat, tot i que sovint manquen recursos i les escoles es troben en situacions difícils.

Compartint les seves experiències, els mestres estenen les Converses per Catalunya i creen un model de formació que es basa en el diàleg, la reflexió conjunta, la participació, l'intercanvi d'experiències...

L'any 1914 es crea la Mancomunitat de Catalunya, i amb la recuperació de les institucions catalanes s'obre un nou període per al país. La Mancomunitat va portar a terme una important tasca per tal de crear un país millor, modern i adaptat als temps. Però la relació entre els mestres públics catalans renovadors i la Mancomunitat cada vegada es torna més difícil i recelosa, i costà un gran esforç i molts anys establir corrents de confiança.

Alexandre Galí ens n'explica un dels motius: «La causa originària d'aquesta distanciació era el desconeixement pels nostres polítics i homes de cultura del que eren i valien els nostres mestres, desconeixement que els anys no rectificaven.»³³

En el fons hi havia en joc dos conceptes de cultura: un de «cultura popular», de base; l'altre, una cultura d'elit, centrada en les institucions, de persones eminents... No cal dir que els mestres públics renovadors pertanyien a un model de cultura de base i el defensaven, i que les seves aportacions a la millora de l'ensenyament partien precisament de no desvincular les propostes de la realitat existent que

---

33. Galí, A., *op. cit.*

tan bé coneixien. Per la seva part, la tasca i l'obra que va portar a terme la Mancomunitat tenia com a referència les aportacions que es podien fer des de la cultura en majúscules.

Aquesta visió va fer que la Mancomunitat, tal com ens explica Alexandre Galí, no valorés ni tingués en compte el treball i les aportacions que els mestres públics havien fet durant anys, ni les seves propostes per a la millora de l'ensenyament públic del país.

Principals punts de conflicte entre la Mancomunitat i els mestres públics

La llei de 1857 que establia un augment gradual dels sous dels mestres (articles 196 i 197) assenyalava que aquest augment aniria a càrrec del pressupost de les diputacions provincials. L'any 1914, quan es va crear la Mancomunitat, la Diputació de Tarragona devia als mestres els augments de feia vint anys; la de Lleida, de vint-i-tres anys, i la de Barcelona també anava amb alguns anys de retard. Només la Diputació de Girona estava al corrent de pagament.

Veient les obres que la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat estaven duent a terme amb l'empenta dels polítics catalanistes, els mestres van confiar que enmig de tantes realitzacions es resoldria també el seu deute. Malgrat l'interès inicial del mateix Prat de la Riba, l'any 1917 els retards encara no havien estat satisfets i, per qüestions administratives, no es van arribar a pagar mai.

En aquest context, Llorenç Jou, mestre profundament catalanista, escrivia:

Nosaltres administrativament depenem de Madrid avui per fortuna; cal repetir-ho, avui per fortuna, car en la gran massa de polítics catalans i de tot el moviment intel·lectual del catalanisme rarament s'és albirada una orientació que, en l'aspecte favorable als mestres, es pugui

comparar amb les orientacions vingudes del Centre. Els poders locals de Catalunya, els homes cimals del catalanisme, tindran gran feina en desfer-la, la desconfiança dels mestres que amb pena hem vist com els nostres parlamentaris, tan actius amb altres qüestions, mai no l'han abordat, el problema de les primeres lletres; més aviat el tracten amb desafecte, amb negligència, amb indiferència en les hores en què el plet es troba plantejat en les Corts de Madrid.³⁴

Ja hem comentat que els criteris culturals amb què es movien la Diputació i la Mancomunitat no afavorien la potenciació dels mestres, i els mestres se sentien molestos per la política d'elits que seguien la Mancomunitat i la Lliga, amb Josep Puig i Cadafalch al capdavant. L'error va ser, tal com afirma A. Galí, «constituir en dogma el principi de la cultura superior com si es menyspreés la cultura primària i els que la practicaven».³⁵

La creació del Consell d'Investigació Pedagògica l'any 1913 va ferir els mestres, entre altres coses perquè el magisteri oficial fou l'únic que no va ésser tingut en compte en la creació d'aquest organisme. El malestar que aquest fet va produir es reflecteix clarament en un escrit del Moviment de Mestres de Tarragona: «No s'hauria de permetre que pogués posar la mà en l'organització de l'escola catalana qui no conegui l'escola catalana oficial.»³⁶

La creació de l'Escola d'Estiu?

En el recull *Escola d'Estiu (1914-1936). Edició facsímil dels programes i cròniques*, editat per la Diputació de Barcelona l'any 1983, s'explica com, inspirant-se en el programa de tasques que va asse-

---

34. *El Clamor del Magisterio*, any 1917, pàg. 182.

35. Galí, A., *op. cit.*

36. *El Clamor del Magisterio*, 14 de juliol de 1919.

nyalar-li la Diputació Provincial en constituir-lo, el «CONCELL D'INVESTIGACIÓ PEDAGÒGICA ensaja enguany l'establiment d'una ESCOLA D'ESTIU per a mestres d'ambdós sexes, professors especials, de dibuix o de Treball Manual, institutris, sacerdots dedicats a obres pedagògiques, religioses de l'ensenyança, estudiants de magisteri i mares de família. [...] Establerta a l'estiu aquesta institució, molts mestres que exercien en pobles petits, allunyats del bull de la cultura, podran acudir a ella a refrescar son esperit posant-se en contacte directe amb les noves idees i procediments d'ensenyança. A més ella haurà d'ésser un centre de relació d'homes i dones que viuen i treballen guiats per uns mateixos ideals, produint aquest relacionar-se els saludables resultats d'encoratjament que's deriven sempre de tot aplec de persones intel·ligents i entusiastes».

Analitzant la mateixa convocatòria veiem d'una manera clara com els criteris que s'utilitzen són els inspirats en el concepte de cultura manifestat anteriorment. Cal tenir en compte que la convocatòria la realitza el Consell d'Investigació Pedagògica, organisme que no compta amb cap mestre públic de Catalunya, i, per tant, exclou tots els mestres que s'havien mogut a l'entorn de les Converses, que havien promogut trobades, intercanvis i activitats d'estiu i que, fins i tot, havien reclamat una organització i suport per a aquestes activitats. Recordem com el mateix Llorenç Jou ho reclamava el 1903 amb l'entusiasme de la primera Conversa.

Oblida també gran part de les reformes que els mestres públics havien fet i com l'interès per les noves idees pedagògiques s'havia estès per les zones rurals. Tot plegat manifesta un clar menyspreu al treball realitzat anteriorment pels mestres. La creació de l'Escola d'Estiu va ser causa d'autèntica molèstia per als nostres mestres públics renovadors.

Aquest oblit de l'estament públic va ésser causa perquè els mestres que veien amb mals ulls l'avançada de les institucions catalanes establissin una oposició encoberta al Consell d'Investigació Pedagò-

gica, la Diputació i la Mancomunitat. Tanmateix, aquests mestres van ser prou prudents per no anar més enllà en el seu descontentament, i malgrat l'oblit de les institucions catalanes cap als mestres públics les Converses varen continuar.

Al programa de l'Escola d'Estiu del 1914 s'anuncia: «L'Escola d'Estiu d'enguany funcionarà del dilluns 27 de juliol al dissabte 22 d'agost, o siga, durant quatre setmanes, o més. Seran tres els cursets que es donaran enguany, un del Mètode Montessori, un altre de Treball Manual Educatiu i un altre de Dibuix directament d'objectes. Han sigut encarregats a persones de notòria competència, obtenint ademés la col·laboració de distingidíssims especialistes.»³⁷

L'anàlisi d'aquest programa presenta uns punts de comparació interessants en relació amb les Converses:

- Destaquem el retard dels temes que es presenten com a innovació: el tema dels treballs manuals i del dibuix apareix ja en la primera Conversa de 1903, i molts mestres ja practicaven tècniques semblants a les del mètode Montessori gràcies, sobretot, al coneixement que tenien d'Itard i de Séguin, precursors de Montessori. El curs del mètode Montessori va ser viscut com la imposició d'un mètode estranger enfront del que ells feien a les escoles seguint els mateixos principis.
- Veiem també el caire principalment «cursillista» de les activitats enfront del dinamisme de les Converses.
- Aquest programa va anar acompanyat de visites culturals i artístiques i d'un te social de comiat.
- Entre els mestres col·laboradors de la Primera Escola d'Estiu no trobem cap mestre vinculat a les Converses.
- En el document de presentació de la Primera Escola d'Estiu hi trobem, acompanyats d'un ampli currículum de títols, el senyor Joan Bardina, el senyor Pere Blanc i Blanc, la senyoreta M. Dolors Canals, la senyora Mercè Climent Padilla, el senyor Eladi Homs, el senyor

---

37. *Escola d'Estiu (1914-1936). Edició facsimil dels programes i cròniques.* Barcelona: Diputació de Barcelona, 1983.

Francesc de P. Nebot i Torrents, el senyor Joan Palau i Vera, la senyora Josefa Roig i Marquès, el senyor Francesc Sala i Deulofeu, la senyoreta Leonor Serrano, la senyora Celestina Vigneaux de Corominas i la senyoreta Maria Villuendas i Dolvet.

En aquesta Escola d'Estiu s'hi van inscriure 197 alumnes, amb la següent distribució: 114 dones mestres d'escola, 42 homes mestres, 21 religioses, 12 religiosos, 5 estudiants i 1 mare de família.³⁸

Manifest de Llorenç Jou

Malgrat les Converses i les Escoles d'Estiu, els mestres públics catalans renovadors i la Federació de Mestres continuaven marginats de les activitats pedagògiques de la Mancomunitat. L'any 1918 Llorenç Jou feia una important proposta:

Si la Mancomunitat de Catalunya, oïnt el clam d'algunes veus disperses, considerava d'urgència procurar l'apropament dels mestres d'escola, per tal de sumar-los tots de mica en mica cap a l'esperit catalanesc, nosaltres proposaríem un petit projecte la part substantiva del qual fóra així:

1. La Mancomunitat vota el crèdit corresponent per a atendre els serveis d'un principi d'organització del Magisteri oficial avui com avui (més endavant podria intentar-se la mateixa cosa amb el Magisteri privat).
2. Les mestresses i els mestres són convidats a constituir-se en nuclis no superiors a una dotzena d'individus, que s'agruparien prenent per centre el lloc que distés menys de totes les poblacions compreses per l'agrupació.

---

38. *Escola d'Estiu...*, op. cit., pàg. 14-15.

3. Cada grup de mestres, una vegada la Mancomunitat l'acceptés, funcionaria amb els deures i drets que clarament es determinessin dins un marge prudencial de llibertat.
4. Aquests deures quedarien reduïts al fet que cada mes, exceptuant-se les vacances d'estiu, el grup de mestres es reunís a la població presa per centre i tingués una llarga assentada per conversar sobre tres ordres d'assumptes:
  - a) Tot allò que la llei té prescrit als mestres, com són programes, pressupostos, estadístiques, exposicions de fi de curs, etc.
  - b) Tot allò que encarregués la Mancomunitat, com experiències pedagògiques, estudis folklòrics, monografies locals, lectura d'obres, etc.
  - c) Tot allò que els mateixos mestres volguessin, com intercanvi de revistes i de llibres, excursions col·lectives, socors en casos de malaltia, missions de propaganda, etc. Acabada que fos la sessió se n'estendria acta per duplicat, firmant-la tots els presents: un exemplar s'arxivaria i l'altre fóra immediatament tramès a la Mancomunitat.
5. A manera de dieta per aquestes «Converses mensuals» i com a remuneració dels treballs que això suposa, la Mancomunitat podria concedir a cada mestre una modesta gratificació, per exemple de 300 ptes. anuals.

Exposat així tan breument, no sabem si els llegidors es faran càrrec de la naturalesa del projecte i de la importància que li atribuïm. La cosa essencial és oferir a tots els mestres i mestresses que desitgin entaular, a la llum del dia, llaços de contacte amb els organismes culturals de la Mancomunitat, que restaran sempre insuficients si no compten amb la col·laboració del magisteri primari, del que disposa dels infants. No cal esperar que tots els mestres responguessin a la crida, puix el mur entre el Magisteri i el nacionalisme és gros i costarà d'aplanar-lo; però indubtablement respondria a l'estol de mestres que ara, tot i sentint els batecs del moviment català,

ESCOLA NORMAL
DE LA GENERALITAT

ESCOLA D'ESTIU DEL 1935

CONCERT SIMFÒNIC

FESTIVAL DE CLAUSURA

Invitació

(exigible a l'entrada)

GENERALITAT DE CATALUNYA
ESCOLA NORMAL
ESCOLA D'ESTIU 1932 - Setmana Final

FESTIVAL BACH

al Palau de la Música Catalana

Divendres, 26 d'agost, a dos quarts d'onze del vespre

INVITACIÓ

PROGRAMA

I
G. F. Haendel (1685-1759): AGRIPPINA, obertura.
J. S. Bach (1685-1750): CONCERT EN RE, per a piano i orquestra.
Allegro. - Adagio. - Presto.
Sollista: RICARD VIVES
Direcció: ENRIC AINAUD

II
C. Debussy (1862-1918): PETITA SUITE.
I. Bercejolet. - II. Següici. - III. Minuet. - IV. Final.
C. M. Weber (1786-1826): OBERON, obertura.
Direcció: ENRIC AINAUD

III
Agustí Grau: CINC PETITS POEMES.
I. Somni del Imaginer. - II. Jugant amb la núvia. - III. L'Avia. - IV. Nit de Reis. - V. Recordança.
J. Mompou-Ricard Lamote de Grignon: SUBURBIS.
J. Lamote de Grignon: QUATRE CANTS POPULARS.
I. La mort de la núvia. - II. Sal a ballar, morenha. - III. Bado Amets. - IV. La gota i el beitre.
Juli Garreta: GIBEROLA, sardana.
Direcció: RICARD LAMOTE DE GRIGNON

Piano gran cua BECHSTEIN, de la Casa BIBAS
Orquestra del SINDICAT MUSICAL DE CATALUNYA

PALAU DE LA MÚSICA CATALANA
Dijous, 12 de setembre, a les deu del vespre

ESCOLA D'ESTIU DE 1918
Curs de tècnica del Microscopi

ESCOLA D'ESTIU DE 1915
Curs de Dibux

es creuen desatesos i desemparats i rebrien amorosament una acció protectora mentre que aquesta fos duta a terme amb la delicadesa i la consideració que es mereix una classe tan sacrificada i tan sofrida com és la dels mestres d'estudi. Potser poques agrupacions al principi; llur nombre aniria creixent per totes les terres catalanes, com clapes esperançadores per l'esdevenidor de la pàtria, car eixos nuclis de mestres, posats en relació amb la Mancomunitat, representarien una d'aquestes dues coses: o una preparació en l'autonomia en matèries d'ensenyança, si és que tal règim arriba a ser realitat, o com una intervenció de Catalunya en l'ànima dels mestres, si aquests per sempre han de dependre del govern central. Realitzant-se els projectes sense cap mena de tenebror, amb el seny i mesura que els afers educatius reclamen. No creiem que de l'Estat espanyol en vinguessin ni dificultats ni coaccions negatives.³⁹

Acords entre la Mancomunitat i els mestres

La proposta de Llorenç Jou no va ser recollida, però sí que va servir per iniciar una etapa d'apropament entre els mestres públics catalans i la Mancomunitat, apropament que es va concretar en «l'establiment de concursos pedagògics» per part del Consell i que va permetre descobrir molts valors entre els mestres catalans i, sobretot, l'avinença l'any 1922 entre la Mancomunitat i la Federació de Mestres, essent-ne president el senyor Barceló (un dels promotors de les converses), per organitzar conjuntament la Setmana Final de l'Escola d'Estiu.

Heus ací el programa anunciador de l'Escola d'Estiu de 1922:

---

39. *Bulletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, any 1918, pàg. 92.

Un estudi seriós dels problemes del nostre ensenyament, una orientació de la doctrina que els ha d'orientar, una sistematització dels mateixos segons la nostra manera d'ésser, la concreció definitiva, en fi, de la nostra escola a base d'un treball conscient d'estudi, de recerca i de col·laboració, tot es pot esperar quan s'han unit voluntats i els esforços es sumen intel·ligentment. Nosaltres creiem haver arribat a aquest moment excepcional de col·laboració i per la nostra banda no mancarà pas l'entusiasme ni el desig d'encert. Que tothom correspongui així mateix i l'obra magna amb tot i les dificultats serà prompta una realitat.⁴⁰

El programa d'aquesta setmana final va ser el següent:

Dia 21 d'agost: Lliçó sobre «Llenguatge: inicis de la composició», per J. Barceló i Matas, mestre nacional de la Bisbal. Conferència a càrrec d'Emili Soler i Flors, inspector de primera ensenyança de Barcelona, sobre el tema «La definició».

Dia 22 d'agost: Lliçó sobre «Què és un riu? Estudi del Llobregat», per Francesc Navés i Català, mestre nacional de Sitges. Conferència a càrrec de J. Bosch i Cusí, director de les escoles Ribes de Rubí, sobre el tema «L'harmonia del personal en les escoles graduades».

Dia 23 d'agost: Lliçó sobre «El paraigua» per Lluís Alabart i Ballester, mestre nacional de Barcelona. Conferència a càrrec de Llorenç Cabós i Badia, mestre nacional de Barcelona, sobre «La mesura de la intel·ligència».

Dia 24 d'agost: Lliçó sobre «Homer i la *Iliada*», per Ramon Casares i Aixelà, mestre nacional de Tarragona. Conferència a càrrec de Joan Antoni Guardias, mestre nacional de Tarragona, sobre «La inspiració, element motor de l'ensenyança?».

---

40. *Escola d'Estiu...*, op. cit., pàg. 102.

Dia 25 d'agost: Lliçó «ocasional per a pàrvuls» per Antònia Llop, viuda de Roig, mestra nacional de Barcelona. Conferència per D. Rodolf Rosa i Rosa, cap de la secció administrativa de primera ensenyança de Tarragona, amb el tema «Concursets locals, excedències i substitucions, aclaracions i reformes que caldria introduir-hi».

Dia 26 d'agost: Lliçó de «Geografia amb un exercici cartogràfic», per Miquel Santaló i Parvorell, professor de l'escola normal de Girona. Conferència de Simón i Agulló, mestre nacional de Balaguer, sobre «Les tres assemblees de la Federació: Lleida, Tarragona i Rubí». ⁴¹

El 1923 trobem la mateixa línia de col·laboració per a la setmana final. Entre l'estol de mestres nacionals que hi participen hi trobem Anna Rubiés (una de les primeres a participar en els viatges a l'estranger), Josep Barceló i Matas, Navés, Bosch i Cusí o Miquel Santaló, entre d'altres.

Finalment, cal destacar l'aparició del *Butlletí de Mestres*, regit conjuntament per membres del Consell i membres de la Federació.

El 1922 mestres i institucions comencen a treballar conjuntament. S'acaba una època de malentesos. Una mica tard, ja que el 1923 s'acaba també la Mancomunitat.

---

41. *Escola d'Estiu...*, *op. cit.*, pàg. 109-110.

■ CAPÍTOL 7. LES ESCOLES D'ESTIU DE LA REPÚBLICA: LA REPRESA DE L'ESPERIT DE 1922

Amb la República, la Diputació de Barcelona, a través del Consell de Cultura, reprèn les Escoles d'Estiu. La qualitat i el ressò social d'aquestes Escoles d'Estiu les converteixen en un dels esdeveniments educatius i culturals més importants pel país. Les Escoles d'Estiu de la República són, sobretot, un espai de formació i de trobada dels mestres, un lloc on conflueixen les principals idees pedagògiques del moment. Psicòlegs com ara Piaget o pedagogs com Freinet, que van tenir una gran influència entre els mestres republicans, hi van participar. La participació de Freinet va ser important a l'Escola d'Estiu de 1933, on va fer diferents xerrades i va mostrar exemples de la importància de la impremta a l'escola com a possibilitat de creativitat i d'expressió dels infants i del treball cooperatiu entre alumnes i escoles.

El text de presentació de l'Escola d'Estiu de 1930 destaca la necessitat de formació permanent dels mestres:

L'Escola d'Estiu respon a una necessitat viva, el mateix que els cursos de perfeccionament i qualsevol altra organització que doni als mestres mitjans per renovar llurs coneixements. La funció del mestre és exhaustiva; però demés, té la contrarietat d'haver d'ésser exercida lluny dels centres de cultura i, en el nostre país, sense gairebé medi de relació ordinària amb ells. Si en ordre als fets d'esperit poguéssim parlar-ne així, diríem que el mestre va al seu destí amb la seva provisió de coneixements; mes el seu destí és com l'empriu en la muntanya: si de temps en temps no li arriben nous elements de vida, ell i el seu ramat en patiran.⁴²

---

42. *Escola d'Estiu...*, op. cit., pàg. 140.

Cal destacar també que aquestes Escoles d'Estiu vénen marcades per l'esperit de col·laboració i avinentesa entre els mestres i les institucions catalanes. S'hi recull l'acord entre mestres i Administració i en acabar els dies dedicats a cursos es fa la setmana final, dedicada sobretot a esdeveniments culturals com ara conferències, visites a museus, concerts, excursions, mostres de treballs pràctics, intercanvi d'experiències dels mateixos mestres..., amb un esperit que té molt en compte la importància de la participació en diferents àmbits culturals i el contacte i el coneixement entre els mestres.

Vistes en el seu conjunt, podem dir que en aquestes Escoles d'Estiu es recupera l'esperit d'entesa del 1922.

La recuperació de les Converses

Aquesta entesa entre els mestres i l'Administració educativa queda més palesa en la recuperació de les Converses amb tot el seu esperit de debat i participació. Les Converses agafen ara una volada diferent del que havien estat des dels seus orígens, i es converteixen en debats entre els mateixos mestres per anar configurant el sistema educatiu que es vol per al país.

La gran novetat de l'Escola d'Estiu del 1932 consistí en la substitució de les antigues lliçons anomenades «lliçons models» per una gran Conversa Pedagògica sobre «Els problemes que planteja l'ensenyament del llenguatge a Catalunya», que es dibuixà, de bon antuvi, amb tot el caràcter d'un Congrés destinat a constituir un veritable esdeveniment en la història del moviment pedagògic a Catalunya. [...] I per si això fos poc, l'entusiasme dels mestres i mestresses inscrits a aquesta Escola d'Estiu del 1932 era tan viu, que encara trobà manera de manifestar-se al marge del programa oficial en forma de converses, conferències organitzades per ells mateixos, o bé aprofitant-se d'altres que, amb caràcter

extraordinari, els foren ofertes. Destacà entre les del primer grup (converses), una de molt suggestiva i interessant que donà el senyor Conrad Doménech, mestre de Petra (Mallorca) sobre el «laïcisme a l'escola» i que li valgué sinceres i efusives felicitacions.⁴³

I és precisament en la setmana final i en les Converses —espais de debat i de participació— on hi ha la màxima assistència de mestres: «Acabà el període de cursets i amb la Setmana Final vingué una nova i considerable aflluència de mestres i mestresses. Els cinc-cents inscrits del primer període pujaren als vuit-cents i l'Escola d'Estiu assolí llavors les proporcions d'un veritable esdeveniment. Poques vegades el Magisteri d'un país havia ofert un espectacle tan imponent com el Magisteri de Catalunya durant tots els actes d'aquella Setmana Final: sessions, inaugural i de clausura, subratllades pel més viu entusiasme i conferències escoltades amb interès creixent; sessions de la gran Conversa Pedagògica, vives i plenes d'emoció; festivals d'art, assaborits amb devoció fervorosa.»⁴⁴

També la Conversa d'aquesta Escola d'Estiu serví com a punt de trobada entre els mestres catalans, valencians i mallorquins per aportar idees i suggeriments en el debat sobre la llengua: «En el text de la sessió de clausura es destaca l'atenció concedida a l'estudi i ensenyament del llenguatge, competència dels que prengueren part en la gran Conversa Pedagògica i interès amb què foren seguides les sessions de la mateixa Conversa... la consagració de la germanor entre catalans i valencians representada per l'abraçada simbòlica del Coll i Mas i Carles Salvador de la Conversa Pedagògica; la petició de valencians i mallorquins referent als drets de l'idioma, acollida a la mateixa Conversa per aclamació.»⁴⁵

---

43. *Escola d'Estiu...*, op. cit., pàg. 190-191.

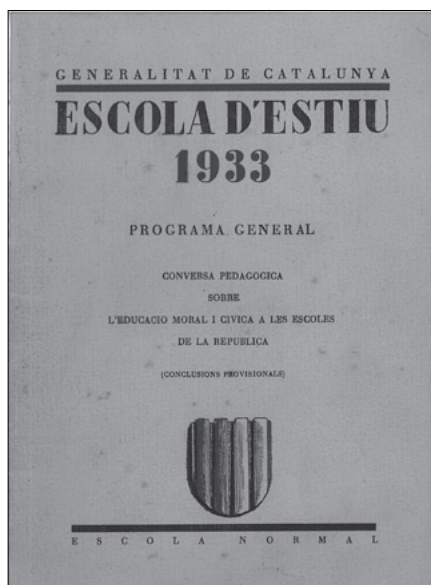
44. *Escola d'Estiu...*, op. cit., pàg. 192.

45. *Escola d'Estiu...*, op. cit., pàg. 198-199.

La Conversa de l'Escola d'Estiu del 1933

«Segons ha estat publicat per la premsa, el programa de l'Escola d'Estiu d'enguany preveu, entre altres coses, la celebració d'una gran “Conversa Pedagògica” sobre el tema de tan viva actualitat com ho és el següent: “L'educació moral i cívica a les escoles de la República”.»⁴⁶

Veiem doncs com les Converses, ja sigui en format de petits encontres o en forma d'una gran Conversa, han tornat a recuperar l'esperit amb què foren creades, i en el programa general de l'Escola d'Estiu del 1933 s'hi dóna una importància cabdal, com ho mostra el fet que s'anuncii al centre de la mateixa portada del programa: «Conversa Pedagògica sobre l'Educació Moral i Cívica a les Escoles de la República.»

Programa de l'Escola d'Estiu de Barcelona, 1933.

46. *Escola d'Estiu...*, op. cit., pàg. 223.

Cal destacar que les persones que integren la ponència de la Conversa són mestres o persones que tenen un tracte directe amb l'escola, tal com recull aquest text: «Els que integren la ponència d'aquesta "Conversa pedagògica" són les persones següents: Miquel Santaló, director de l'Escola Normal de la Generalitat; Elionor Serano, inspectora de primera ensenyança; Joaquim Carreras i Artau, professor de l'Institut Balmes; Maria Baldó de Torres, directora de l'escola La Farigola; Ramon Torroja, director de l'escola graduada annexa a l'Escola Normal de la Generalitat; Carme Martorell de Viladric, mestressa nacional de Tortosa; Pere Masó, mestre nacional de Figueres, i Jaume Garret, director de la Graduada d'Artesa de Segre.» Tots ells animen els mestres a participar i a prendre part en el debat: «Estudiats ja per aquests senyors els diferents punts que integren el tema de la Conversa i arrodonides les conclusions de la Ponència, ens plau de donar-les a la publicitat, amb l'esperança que seran nombrosos els mestres i mestresses que, prenent peu en aquestes Conclusions, voldran preparar interessants intervencions en la projectada "Conversa Pedagògica" i anunciar-les prèviament a la Secretaria de l'Escola Normal de la Generalitat.»⁴⁷

Vegem a continuació alguns dels textos del debat, fruit del treball de la ponència i de la participació dels mestres.

El primer punt emmarca el text final «en la lletra *i l'esperit* dels textos legals vigents sobre aquesta qüestió» i pren com a base la mateixa Constitució republicana, l'Estatut de Catalunya i la Circular de Primera Ensenyança de la Generalitat. Una harmonia entre les propostes dels mestres i la legislació republicana.

Article 48 de la Constitució de la República espanyola, 1931: «L'ensenyança serà laica, farà del treball el centre de la seva activitat metodològica i s'inspirarà en idees de solidaritat humana.»

---

47. *Escola d'Estiu...*, op. cit., pàg. 223.

De l'article 11 de l'Estatut Interior de Catalunya: «L'ensenyament primari serà obligatori, gratuït i català per la llengua i pel seu esperit. S'inspirarà en els ideals de treball, llibertat, justícia social i solidaritat humana i es desenrotllarà mitjançant institucions educatives relacionades entre elles pel sistema d'escola unificada. En tots els seus graus serà laic.»

De la Circular de la Direcció General de Primera Ensenyança de 12 de gener de 1932: «L'Escola ha de ser laica. L'escola sobretot ha de respectar la consciència del nen. L'escola no pot ser dogmàtica ni pot ser sectària. Qualsevol propaganda política, social, filosòfica i religiosa queda terminantment prohibida a l'escola. L'escola no pot coaccionar les consciències. Al contrari, ha de respectar-les. Ha d'alliberar-les. Ha de ser el lloc neutral on el nen visqui, creixi i es desenvolupi sense pressions d'aquesta naturalesa.»

La força i claredat de les conclusions, fruit del treball i del debat entre els mestres, és prou evident. Les deixem fluir sense comentaris:

Conclusió 2. La necessitat categòrica que l'escola sigui de tots i per a tots obliga el mestre a una actuació empírica, de fina discreció, davant la formació moral i cívica dels infants en el clos de l'escola. [...]

Conclusió 13. Cal, però, arribar a suprimir de l'escola els premis i els càstigs. En el profund plaer biològic que dóna el compliment del deure hi ha de trobar el nen tot premi: i en la reprovació i divorci amb l'ambient còsmic i social, tot càstig. [...]

Conclusió 15. Cal que els infants d'ambdós sexes es tractin a l'escola amb la major naturalitat. No s'ha d'exercir sobre d'ells cap pressió per tal que alternin o estiguin separats. La relació lliure entre ells no constitueix ni ha de constituir cap problema.

Totes les informacions sobre diverses qüestions sexuals, ocasionals o sistemàtiques segons l'edat dels nens, són sempre indicades a l'escola, mentre es facin amb discreció, esperit científic i naturalitat. Contribueixen a ennoblir la sexualitat i a donar-li un caràcter especulatiu,

que tan necessari és per a controlar els poderosos moviments afectius que provoca.

La major part de les activitats escolars poden acomplir-se junts: algunes, les més pròpies de cada sexe, separadament.

Conclusió 18. És un compromís indispensable de l'escola laica l'inclinar el nen a la més perfecta tolerància.

Conclusió 21. El mestre és un centre d'irradiació que emplena la classe i l'escola d'altres i suggestives tonalitats.

Conclusió 23. L'escola en tot moment ha de viure a to amb la cultura social de l'època; i ha d'irradiar, encarant la seva obra com a model de superació continuada.

Ara bé, el treball portat a terme pels mestres no s'acaba en finalitzar l'Escola d'Estiu. Ells i elles continuen debatent, i el debat no queda tancat a temes estrictament escolars sinó que treballen pel model d'escola i pel model de país que volen. La Conversa del 1933 serà el punt de partença per a la important Conversa de l'Escola d'Estiu del 1934, on es posen les bases per a un nou sistema educatiu per a Catalunya que sigui igualitari, de qualitat i adreçat a tothom. Es desitja un nou model d'escola diferent per a un país que també es vol diferent.

La Conversa de l'Escola d'Estiu de 1934

La Conversa de l'Escola d'Estiu del 1934 (que va parlar del tema «L'escola unificada, mitjans per a establir-la») és la que ha tingut una més gran transcendència, ja que els debats, idees i conclusions que en van sorgir van esdevenir el pal de paller d'un dels sistemes educatius més significatius i propis de Catalunya: el CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada).

La Conversa del 34 no és nova, ni apareix del no-res, sinó que recull temes i debats que estaven molt presents entre els mestres.

Es tracta d'una Conversa que estableix un nexa amb l'anterior, tot aportant noves experiències a les conclusions de la Conversa sobre «L'educació moral i cívica», a la vegada que planteja com volen els mestres que sigui el nou sistema educatiu per a Catalunya: l'Escola Unificada. A la introducció es deixa ben clar quin és el seu sentit i la seva dinàmica:

La Comissió Organitzadora de l'Escola d'Estiu d'enguany ha tractat d'establir un nexa amb l'anterior i ha cregut d'utilitat que hi fossin portades experiències escolars respecte a l'aplicació del tema central de la darrera Escola d'Estiu, en què fou tractat àmpliament el problema de l'educació moral i cívica a les escoles de La República.

És per això que figura al pla d'enguany una Conversa amb el tema «Experiències sobre l'Educació moral i cívica a les escoles de la República». No podia, però, negligir de cercar un tema de suficient abast que servís de nucli als treballs de l'Escola d'Estiu d'enguany. Cap no podia atreure tant l'atenció de la Comissió com el problema de l'Escola Unificada, que, tot i essent d'interès internacional, s'escau la circumstància que en el nostre poble constitueix un postulat pedagògic per prescripció de la Constitució de la República i de l'Estatut de Catalunya.⁴⁸

Per preparar una Conversa d'aquest abast la Generalitat i la Comissió Organitzadora de l'Escola d'Estiu fan l'encàrrec, seguint la línia de les Converses, a mestres, la majoria dels quals estan treballant a escoles de diferents indrets de Catalunya.

Per tal de fer l'estudi d'una qüestió tan cabdal, ha estat designada la ponència següent: Sr. Cassià Costal, professor de l'Escola Normal de la Generalitat i membre del Consell de Cultura; Sr. Ramon Casares, mestre del Grup Escolar Baixeres; Sr. Alfred Gisbert, mestre nacional de Sant Joan Les Fonts; Sra. Carme Romeu, mestressa nacional de

---

48. *Escola d'Estiu...*, op. cit., pàg. 252.

Balmanyà de Pinós; i Sr. Ramon Perelló, mestre nacional de Móra la Nova.

Aquesta ponència ha estat realitzant una labor assídua de preparació i ha formalitzat les conclusions que són exposades a continuació. Cal esperar que la transcendència del tema serà prou per a atreure l'interès del magisteri, el qual s'apressarà a preparar intervencions plenes d'entusiasme i de sentit humà, així com a presentar les esmenes que cregui adients per fer més encertades les conclusions definitives.⁴⁹

Igual que a l'Escola d'Estiu del 1933, els punts de partença de la Conversa són la mateixa Constitució republicana i l'Estatut Interior de Catalunya, on ja queda ben palès que ningú pot quedar exclòs del sistema educatiu per qüestions econòmiques. Novament, l'esperit de la legislació republicana i el treball dels mestres van a la una.

Estatut Interior de Catalunya. De l'article 11:

L'ensenyament primari serà obligatori, gratuït i català per la llengua i pel seu esperit. S'inspirarà en els ideals de treball, llibertat, justícia social i solidaritat humana i es desenrotllarà mitjançant institucions educatives relacionades entre elles pel sistema de l'Escola Unificada. En tots els seus graus serà laic.

La Generalitat facilitarà l'accés a tots els graus de l'ensenyament als escolars més aptes mancats de mitjans econòmics.

Després dels debats i aportacions dels mestres, que recollien molt del que ja s'havia fet amb anterioritat entre els grups de mestres d'arreu de Catalunya, s'arribà a les conclusions. Aquí n'exposem algunes de les més significatives [per consultar el document complet, vegeu *Escola d'Estiu (1914-1936). Edició facsímil dels programes i cròniques*, pàg. 254-257].

---

49. *Escola d'Estiu...*, op. cit., pàg. 252-253.

Conclusions

Definició:

- L'Escola Unificada és l'escola del poble; és l'escola per a tots els infants de la Nació.
- L'Escola Unificada ha d'ésser una institució educativa, docent i de treball, que compregui tots els graus de l'ensenyament, des dels pàrvuls fins a la Universitat, en una totalitat orgànica.
- L'Escola Unificada ha de ser completament gratuïta en tots els seus graus.
- L'Escola Unificada no vol dir escola uniformada, escola igualitària. L'Escola Unificada podrà permetre diversos procediments, horaris i maneres especials de fer i d'ensenyar; però ha d'exigir l'enquadrament de totes les activitats docents i escolars dintre d'un mateix sistema, que obeeixi a uns principis.

A continuació, la Conversa passa a fer unes declaracions de principis que han d'inspirar l'acció educativa que es porti a terme a l'escola:

Declaració de principis

- L'Escola Unificada reconeix la igualtat de tots els infants de la Nació.
- L'educació no ha d'ésser patrimoni de cap classe social; ha d'ésser per a tots. Tots els infants tenen el dret a rebre els beneficis de la cultura.
- Al costat de tot aprenentatge de professió manual, hi hauria d'haver un ensenyament general humanista que posés el subjecte en condicions d'obrir àmpliament l'horitzó de la vida espiritual.

Mitjans per establir l'Escola Unificada

Per tal d'establir l'Escola Unificada els mestres fan una acurada planificació de la transició que creuen que ha d'haver-hi per tal de passar de l'escola en què estan a l'Escola Unificada que es concreta en:

- Aspiracions immediates com ara:
  - Creació a tota pressa de les escoles necessàries fins que no quedi ni un sol infant sense tenir la deguda escolaritat.

- Acabar d'una manera o altra, però ràpidament, amb l'analfabetisme.
- Els estudis de Batxillerat no començaran fins a l'edat dels dotze anys complerts. Podran cursar-los els alumnes d'aptitud suficient, previ informe d'una comissió formada per un mestre nacional, un inspector i un psicotècnic.
- La Universitat procurarà la creació de cursos especials de Pedagogia i Metodologia per a tots els llicenciats i doctors que hagin de dedicar-se a l'ensenyament.
- Aspiracions per d'ací a 6 o 8 anys com ara:
  - Procurar que augmenti el nombre d'alumnes que puguin cursar gratuïtament els estudis secundaris clàssics.
  - Augmentar el nombre de mestres nacionals que puguin crear els estudis universitaris.
  - Tot el personal docent secundari i superior, de menys de 40 anys d'edat, seguirà uns cursos sistemàtics de Pedagogia i Metodologia.
- Aspiracions per d'ací a 15 o 20 anys com ara:
  - Procurar la creació de més escoles fins a reduir a 18 o 20 el nombre d'infants a les classes.
  - Aspirar que la majoria dels nois capacitats de les escoles nacionals puguin cursar els estudis secundaris complerts.
  - A tots els mestres en exercici menors de 35 anys d'edat, se'ls possibilitarà de cursar els estudis universitaris de pedagogia.

Aspiracions ideals

- Cada població catalana tindrà tota una institució escolar primària, amb pàrvuls i ensenyament primari complet, amb camps de joc, piscina, esport, realitzacions, biblioteca, sales de música, etc.
- Considerant ja unificats els ensenyaments primaris i secundaris, tots els nois, d'una manera obligatòria i gratuïta fins a l'edat de 18 anys, hauran de cursar completament els dos graus primaris i secundaris.
- A cada població catalana de més de 5.000 habitants hi haurà un Institut-Escola amb les Escoles del Treball annexes, on s'hi formaran tots els joves de les poblacions de la rodalia, per tal que puguin

aprendre i desplegar tota classe d'activitats i mostrar ben clarament llurs aptituds.

Ideal Suprem de l'Escola Unificada

Donar a tots els infants una cultura bàsica i sòlida que els faci homes veritables en tots els aspectes.

Aprofitar tots les valors humans i destinar-los a llurs assenyalades activitats, a benefici dels mateixos individus i de la societat en general.

La proposta dels mestres per implantar l'Escola Unificada a Catalunya hauria, però, d'esperar. Des de la victòria de la CEDA a les eleccions generals del 1933 la situació que vivia el conjunt de l'Estat i el país era cada vegada més complicada. Especialment important va ser la vaga dels miners d'Astúries i els fets del 6 d'octubre de 1934. Davant de les accions del govern de Madrid, el president de la Generalitat, Lluís Companys, proclama «l'Estat català dins la República federal espanyola». Immediatament el govern de l'Estat presidit per Lerroux proclama l'estat de guerra. L'exèrcit, encapçalat pel general Batet, surt als carrers de Barcelona i d'altres ciutats de Catalunya. El govern de la Generalitat, l'alcalde de Barcelona i altres dirigents i intel·lectuals són detinguts i empresonats al vaixell de guerra *Uruguai*. L'Estatut d'autonomia queda suspès i la Generalitat de Catalunya és substituïda per un Consell de la Generalitat nomenat directament des de Madrid.

L'Escola d'Estiu del 1935 no se suspèn, però el nou Consell de la Generalitat evita tota activitat que pugui significar debat i aportació d'idees i organitza un curs monogràfic sobre Decroly.

L'any 1936, però, amb el triomf del Front Popular es restitueix la Generalitat de Catalunya i són alliberats el president Companys i els altres membres del govern.

Una de les preocupacions cabdals del nou govern de la Generalitat és l'educació, i es veu la necessitat de crear un sistema educatiu

que sigui propi de Catalunya. Per portar-lo a terme confien en els mestres i recuperen els debats i conclusions de la Conversa del 1934, que, amb poques modificacions, es converteix en llei.

El 27 de juliol de 1936, tan sols nou dies després de l'aixecament militar, apareix al *Diari Oficial de la Generalitat* el Decret de la creació del Comitè de l'Escola Nova Unificada, el CENU, organisme dependent de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya, que té com a finalitat organitzar el nou sistema educatiu.

La nova escola proposada pel CENU es basa en les propostes de la Conversa del 1934 i en els principis morals de la Conversa del 1933, i va més enllà d'aspectes purament tècnics i administratius, amb uns objectius que defineixen una nova societat i un nou model de ciutadans i de ciutadanes.

Cartell del CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada).

Així queda de manifest en les primeres línies de la Introducció del decret del CENU:

És l'hora de la Nova Escola, inspirada en els principis del treball i de la fraternitat humana. Cal estructurar aquesta Escola Nova Unificada, que no solament substitueixi el règim escolar que acaba d'enderrocar el poble, sinó que creï una vida escolar inspirada en el sentiment universal de la solidaritat i d'acord amb totes les inquietuds de la societat humana i a base de la supressió de tota mena de privilegis.

Les Converses Pedagògiques havien començat un estiu al principi del segle xx a l'entorn d'una taula. El treball de trobada, de debat, de diàleg i aprofundiment sobre la vida de l'escola i de quina educació es volia per als nostres infants mai no es va aturar i, a poc a poc, i malgrat les moltes dificultats, econòmiques, materials, dels desacords i decepcions amb l'Administració... el moviment de les Converses es va anar estenent sense perdre mai de vista els seus ideals i la seva manera de fer, arrelat a l'escola i a la terra. El que havia començat a l'entorn d'una taula i amb la força del diàleg i de la participació de molts mestres es va convertir en una de les propostes més agosarades per construir un dels sistemes educatius més avançats i justos que ha tingut el país.

